

Uniwersytet Gdański
Wydział Prawa i Administracji

Agnieszka Plata

**SPÓR O ZBIORY MUZEUM BRYTYJSKIEGO
JAKO TRUDNY PRZYPADEK W PRAWIE**

streszczenie

rozprawy doktorskiej z nauk prawnych
napisanej pod kierunkiem
prof. dra hab. Kamila Zeidlera

Gdańsk 2022

Streszczenie

W niniejszej dysertacji przedstawiona jest charakterystyka wybranych sporów o zwrot dóbr kultury znajdujących się dziś w zbiorach Muzeum Brytyjskiego – jako trudnych przypadków w prawie. Autorka ponadto formułuje wnioski co do wspólnych cech analizowanych sporów restytucyjnych, decydujących o wielości rozwiązań, które są możliwe do uzasadnienia w procesie dyskursu restytucyjnego dotyczącego zbiorów Muzeum Brytyjskiego. Poszczególne przypadki badane są pod względem wymienianych argumentów restytucyjnych.

Restytucja dóbr kultury opisywana jest jako problem prawny i kulturowy, wpisany w zagadnienie rozliczania historycznych niesprawiedliwości. Badaniu poddane są przypadki sporów restytucyjnych, w których konieczne jest sięgnięcie do obszarów pozaprawnych. Autorka klasyfikuje argumenty restytucyjne na kategorię argumentu ze sprawiedliwości oraz dalsze kategorie argumentów wynikających z ochrony prawnej, więzi z dobrami kultury, okoliczności historycznych oraz ochrony dóbr kultury i opieki nad dobrami kultury.

Rozdział pierwszy dysertacji poświęcony jest rozważaniom terminologicznym, etiologicznym i teoretycznoprawnym, stanowiącym podstawy badania restytucji dóbr kultury z perspektywy teorii trudnych przypadków. Zawiera rozważania nad pojęciem dobra kultury oraz definicje pojęć restytucji i zwrotu, roszczenia restytucyjnego, a także innych istotnych terminów o charakterze pokrewnym. Dodatkowo zjawisko restytucji zostaje przybliżone jako ewoluujący na przestrzeni lat problem stosunków międzynarodowych. Przedstawia się tu także dostępne prawne i instytucjonalne narzędzia rozwiązywania sporów dotyczących dóbr kultury. Rozdział zamykają rozważania na temat restytucji jako trudnego przypadku.

Rozdział drugi dysertacji poświęcony jest teorii argumentacji w sporach restytucyjnych ze szczególnym uwzględnieniem dyskursu jako narzędzia rozwiązywania trudnych przypadków w prawie. Omówione zostają pojęcia internacjonalizmu kulturowego i nacjonalizmu kulturowego. Najobszerniejsza część rozdziału poświęcona jest otwartemu katalogowi argumentów restytucyjnych.

W rozdziale trzecim zawarte są rozważania niezbędne dla umiejscowienia badań wybranych przypadków w przestrzeni brytyjskich regulacji i specyfiki Muzeum Brytyjskiego. Pierwsza część rozdziału poświęcona jest historii Muzeum i jego zbiorów. Dalsze rozważania dotyczą historycznych i współczesnych okoliczności nabywania zbiorów przez Muzeum Brytyjskie. Druga część rozdziału zawiera analizę zagadnień prawnych i organizacyjnych. Omówieniu podlegają British Museum Act 1963, regulamin Muzeum („The British Museum: Governance Principles and Procedures”) oraz standardy, ze szczególnym uwzględnieniem „The

British Museum Policy: De-accession of objects from the collection". Przedstawione zostają regulacje dotyczące restytucji dóbr kultury w brytyjskim systemie prawnym z uwzględnieniem „Restitution and Repatriation Guidelines for Good Practice 2000”, Holocaust (Return of Cultural Objects) Act 2009 oraz zasad działania Spoliation Advisory Panel. Rozdział zamykają uwagi dotyczące konsekwencji brexitu dla brytyjskiego systemu ochrony prawnej dóbr kultury.

Zwieńczeniem dysertacji jest czwarty rozdział, w całości poświęcony badaniom przebiegu jedenastu sporów restytucyjnych dotyczących zbiorów Muzeum Brytyjskiego. W pierwszej grupie sporów znajduje się pięć przypadków dotyczących dóbr kultury przemieszczonych w związku z polityką kolonialną imperium brytyjskiego. W dalszej kolejności omówione są trzy spory dotyczące dóbr kultury przemieszczonych w związku z rozwojem nauk i działalnością brytyjskich badaczy. Trzecią kategorię spraw stanowią spory dotyczące znajdujących się w zbiorach Muzeum Brytyjskiego dóbr kultury utraconych przez właścicieli w wyniku nazistowskiej grabieży, rozstrzygnięte przez Spoliation Advisory Panel.

Summary

The Dispute Over the Collection of the British Museum as a Hard Case at Law

The present doctoral thesis deals with the characteristics of the chosen cases of the dispute over the return of cultural objects from the collection of the British Museum as hard cases at law. It deals with the argumentative aspects of the debates with the use of the case study method. The author analyses eleven cases, where the positive law is not applicable, from the perspective of the theory of hard cases.

It is argued that restitution of cultural objects should be studied both as a legal and cultural issue, dealing with the broader subject of amending historical injustices. The author believes that restitution arguments can be classified into five main groups – resulting from justice, legal protection, affiliation to cultural objects, historical circumstances, and protection of cultural heritage. Historical circumstances that led to the movement of cultural objects are of importance in a restitution debate. With that in mind, the author suggests that even though the law cannot provide material grounds for solving restitution debates in question, it can provide a valuable framework.

The first chapter of the dissertation includes terminological, etiological, and theoretical considerations. It defines cultural objects as a subject of the restitution debate. It also explores the difference between the terms *restitution* and *return*. Further ideas crucial to the study are also defined. The author dwells upon the history of restitution issues and explores available methods of solving the disputes in question. Moreover, the problem of restitution of cultural objects is characterised as a potential hard case, which results from the complex nature of cultural objects themselves.

The second chapter explores the argumentative aspects of restitution disputes. Dispute is discussed as a possible way of solving hard cases. The author analyses the ideas of cultural internationalism and cultural nationalism from the point of view of argumentation in restitution disputes. The author suggests the method of classifying researched restitution arguments, understood as the arguments that are raised during a restitution dispute.

The third chapter deals with the history of the British Museum and regulations in British legal system concerning the British Museum and restitution of cultural objects. It presents the context of founding the British Museum and the ways of acquiring the collection. The author divides the circumstances of acquisition into the categories of the objects historically affiliated to colonial politics, research activities, war plunder and Nazi spoliation. Other methods of acquisition are also discussed. Analysed legal regulations include The British Museum Act

1963 and The Holocaust (Return of Cultural Objects) Act 2009. The author studies also the regulations within the British Museum and Restitution and Repatriation Guidelines for Good Practice 2000.

The fourth chapter involves the case study. First, the author analyses the cases of the cultural objects lost in colonial context – the Benin Bronzes, the Maqdala collection, the *moai*, the aboriginal shield, and the Rosetta Stone. Then, the author studies the cases of the cultural objects moved as a result of conducting research – the Parthenon Marbles, the Dunhuang (Aurel Stein) collection, and the fragment of the Sphinx's beard. Finally, the study involves three restitution cases of the Nazi spoliation, resolved by the Spoliation Advisory Panel.

Wstęp	9
Założenia metodologiczne i koncepcja pracy	11
 Rozdział 1	
Restytucja dóbr kultury	19
Wprowadzenie	19
1.1. Podstawowe zagadnienia terminologiczne	19
1.1.1. Dobro kultury	19
1.1.2. Restytucja i zwrot	33
1.1.3. Roszczenie restytucyjne.....	39
1.1.4. Inne pojęcia.....	42
1.2. Etiologia sporów restytucyjnych.....	46
1.3. Prawne i instytucjonalne narzędzia rozwiązywania sporów dotyczących dóbr kultury.....	55
1.3.1. Postępowanie przed sądem krajowym.....	56
1.3.2. Postępowanie przed międzynarodowym organem sądowym.....	60
1.3.3. Alternatywne metody rozwiązywania sporów.....	63
1.3.3.1. Międzyrządowy Komitet ds. promocji zwrotu dóbr kultury do kraju pochodzenia lub ich restytucji w razie nielegalnego nabycia praw własności.....	65
1.3.3.2. Arbitraż.....	68
1.3.3.3. Mediacje.....	69
1.3.3.4. Inne.....	71
1.3.4. Dyplomacja kulturalna.....	72
1.4. Restytucja dóbr kultury jako <i>hard case</i>	73
Podsumowanie.....	79
 Rozdział 2	
Teoria argumentacji w sporach restytucyjnych	81
Wprowadzenie.....	81
2.1. Spór restytucyjny z perspektywy teorii dyskursu argumentacyjnego.....	81
2.2. Internacjonalizm i nacjonalizm kulturowy.....	87
2.3. Katalog argumentów restytucyjnych.....	91
2.3.1. Argument ze sprawiedliwości.....	93

2.3.2.	Argumenty wynikające z ochrony prawnej.....	98
2.3.2.1.	Argument z prawa własności.....	99
2.3.2.2.	Argument z nabycia w dobrej wierze.....	104
2.3.2.3.	Argument z nielegalnego wywiezienia.....	108
2.3.2.4.	Argument z przedawnienia.....	110
2.3.2.5.	Argument z zasiedzenia.....	112
2.3.2.6.	Argument ze znalezienia.....	114
2.3.2.7.	Argument z poczynionych nakładów.....	117
2.3.2.8.	Argument z posiadania.....	119
2.3.2.9.	Argument z zobowiązania.....	121
2.3.2.10.	Argument ze wzajemności.....	122
2.3.2.11.	Argument z ustawowego zakazu deakcesji.....	124
2.3.3.	Argumenty wynikające z więzi z dobrami kultury.....	128
2.3.3.1.	Argument z miejsca powstania.....	129
2.3.3.2.	Argument z miejsca przeznaczenia.....	130
2.3.3.3.	Argument z przynależności narodowej.....	131
2.3.3.4.	Argument z przynależności kulturowej.....	136
2.3.3.5.	Argument z przynależności historycznej.....	139
2.3.3.6.	Argument z przynależności terytorialnej.....	141
2.3.3.7.	Argument z przynależności osobistej.....	142
2.3.3.8.	Argument z uniwersalnego dziedzictwa ludzkości.....	145
2.3.4.	Argumenty wynikające z okoliczności historycznych.....	148
2.3.4.1.	Argument z prawa łupu	149
2.3.4.2.	Argument z losów dziejowych.....	152
2.3.4.3.	Argument z upływu czasu.....	154
2.3.4.4.	Argument z konsekwencji.....	154
2.3.5.	Argumenty wynikające z ochrony dóbr kultury i opieki nad dobrami kultury....	156
2.3.5.1.	Argument ze społecznej użyteczności.....	156
2.3.5.2.	Argument z najbezpieczniejszego miejsca.....	159
	Podsumowanie.....	163

Rozdział 3

Historia i regulacje prawne dotyczące zbiorów Muzeum Brytyjskiego	165
Wprowadzenie	165
3.1. Muzeum Brytyjskie – historia instytucji.....	165
3.2. Okoliczności nabywania zbiorów przez Muzeum Brytyjskie.....	171
3.2.1. Dobra kultury nabyte w związku z polityką kolonialną imperium brytyjskiego	172
3.2.2. Dobra kultury nabyte w związku z rozwojem nauk i działalnością badaczy....	180
3.2.3. Dobra kultury nabyte w wyniku działań wojennych.....	182
3.2.4. Dobra kultury pochodzące z nazistowskich grabieży (1933-1945).....	183
3.2.5. Inne.....	184
3.3. Muzeum Brytyjskie jako muzeum uniwersalne.....	185
3.4. Brytyjskie regulacje prawne dotyczące Muzeum Brytyjskiego.....	188
3.4.1. British Museum Act 1963.....	188
3.4.2. The British Museum: Governance Principles and Procedures.....	194
3.4.3. The British Museum Policy: De-accession of objects from the collection.....	195
3.4.4. Inne.....	198
3.5. Regulacje dotyczące restytucji dóbr kultury w brytyjskim systemie prawnym.....	202
3.5.1. Restitution and Repatriation Guidelines for Good Practice 2000.....	202
3.5.2. Regulacje prawne dotyczące restytucji dóbr kultury podchodzących z nazistowskich grabieży (1933-1945).....	206
3.5.3. Inne regulacje i działania.....	214
3.6. Brexit a ochrona prawna dóbr kultury.....	216
Podsumowanie	222

Rozdział 4

Ujęcie argumentacyjne sporów restytucyjnych dotyczących zbiorów Muzeum Brytyjskiego	225
Wprowadzenie	225
4.1. Spory o zwrot dóbr kultury nabytych w związku z polityką kolonialną imperium brytyjskiego.....	225
4.1.1. Brązy z Beninu.....	225
4.1.1.1. Charakterystyka dóbr kultury.....	225
4.1.1.2. Okoliczności włączenia dóbr kultury do zbiorów Muzeum	

Brytyjskiego	227
4.1.1.3. Przebieg sporu restytucyjnego wraz z przykładami argumentów restytucyjnych	231
4.1.1.4. Wnioski i ocena sporu restytucyjnego.....	236
4.1.2. Skarb z Magdali.....	242
4.1.2.1. Charakterystyka dóbr kultury.....	242
4.1.2.2. Okoliczności włączenia dóbr kultury do zbiorów Muzeum Brytyjskiego.....	243
4.1.2.3. Przebieg sporu restytucyjnego wraz z przykładami argumentów restytucyjnych.....	245
4.1.2.4. Wnioski i ocena sporu restytucyjnego.....	249
4.1.3. Posągi (<i>moai</i>) z Rapa Nui.....	251
4.1.3.1. Charakterystyka dóbr kultury.....	251
4.1.3.2. Okoliczności włączenia dóbr kultury do zbiorów Muzeum Brytyjskiego.....	253
4.1.3.3. Przebieg sporu restytucyjnego wraz z przykładami argumentów restytucyjnych	253
4.1.3.4. Wnioski i ocena sporu restytucyjnego.....	256
4.1.4. Aborygeńska tarcza z Australii.....	257
4.1.4.1. Charakterystyka dobra kultury.....	257
4.1.4.2. Okoliczności włączenia dobra kultury do zbiorów Muzeum Brytyjskiego.....	258
4.1.4.3. Przebieg sporu restytucyjnego wraz z przykładami argumentów restytucyjnych	259
4.1.4.4. Wnioski i ocena sporu restytucyjnego.....	264
4.1.5. Kamień z Rosetty	265
4.1.5.1. Charakterystyka dobra kultury.....	265
4.1.5.2. Okoliczności włączenia dobra kultury do zbiorów Muzeum Brytyjskiego.....	267
4.1.5.3. Przebieg sporu restytucyjnego wraz z przykładami argumentów restytucyjnych	270
4.1.5.4. Wnioski i ocena sporu restytucyjnego.....	275

4.2. Spory o zwrot dóbr kultury nabytych w związku z rozwojem nauk i działalnością badaczy	279
4.2.1. Marmury Partenonskie.....	279
4.2.1.1. Charakterystyka dóbr kultury	279
4.2.1.2. Okoliczności włączenia dóbr kultury do zbiorów Muzeum Brytyjskiego	281
4.2.1.3. Przebieg sporu restytucyjnego wraz z przykładami argumentów restytucyjnych	285
4.2.1.4. Wnioski i ocena sporu restytucyjnego	297
4.2.2. Dobra kultury z Dunhuang (kolekcja Aurela Steina)	300
4.2.2.1. Charakterystyka dóbr kultury	300
4.2.2.2. Okoliczności włączenia dóbr kultury do zbiorów Muzeum Brytyjskiego	302
4.2.2.3. Przebieg sporu restytucyjnego wraz z przykładami argumentów restytucyjnych	304
4.2.2.4. Wnioski i ocena sporu restytucyjnego	308
4.2.3. Fragment brody Wielkiego Sfinksa	309
4.2.3.1. Charakterystyka dobra kultury	309
4.2.3.2. Okoliczności włączenia dobra kultury do zbiorów Muzeum Brytyjskiego.....	311
4.2.3.3. Przebieg sporu restytucyjnego wraz z przykładami argumentów restytucyjnych	314
4.2.3.4. Wnioski i ocena sporu restytucyjnego.....	316
4.3. Spory o dobra kultury pochodzące z nazistowskich grabieży (1933-1945) na przykładzie spraw rozstrzygniętych przez Spoliation Advisory Panel	318
4.3.1. Cztery rysunki z kolekcji Artura Feldmanna.....	318
4.3.2. Porcelanowy talerz z kolekcji Heinricha Rothberga	322
4.3.3. Czternaście zegarów i zegarków z kolekcji Idy Netter	324
4.3.4. Wnioski	329
Podsumowanie.....	330
Wnioski	333
Źródła prawa	341

Literatura	345
Źródła internetowe	362
Podsumowanie.....	365
Summary.....	367